

DOSYA/DERLEME**NEOLİBERALİZM VE GÖÇ OLGUSUNUN
DEĞİŞEN YÜZÜ***Yasemin ÖZGÜN****Özet**

1970'lerde kapitalizmin krize girmesi tüm dünyada sosyal politikaların piyasa ve işletme tipi organizasyon ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılanmasına yol açmıştır. Günümüzde mallar, hizmetler, enformasyon hizmetleri, finans sermayesi ve insanlar giderek artan bir hızla ulusal sınırları aşabilmektedir. Bütün bu akış içinde en fazla düzenlemeye tabi tutulan, karmaşık ve çelişkili olanı nüfus hareketlilikleridir. Bugün ayrıca ulus- devletin doğası göç politikalarında ayrışmalar yaratarak önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Bu yazıda üretim ve birikim süreçleriyle ve ulus-devletin yapısındaki dönüşümlere paralel olarak göç olgusu ve göç politikalarındaki dönüşüm ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Göç, göçmen direnişleri, neoliberalizm, özelleştirme, uluslararası göç hareketleri.

Neoliberalism and the Changing Face of the Migration Phenomena**Abstract**

After 1970's the crisis of capitalism has made social policies restructured in accordance with the business and market type organization principles. Today, goods, services, information, financial capital and the human beings across the borders with an increasing speed. Among all those flows, the most regulated, complex and the conflicting one has been the population flows. Today the nature of the nation-state has also been undergone crucial structural transformations by causing alterations in migration policies. In this paper, I have examined the transformation of the concept of migration and also the migration policies in parallel with the transformation in both production and accumulation processes and also in the structure of the nation-state.

Key words: Migration, migrant resistances, neoliberalism, privatization, international migrant flows.

*Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi.

1970'lerde refah devletinin krize girmesi tüm dünyada sosyal politikaların piyasa ve işletme tipi organizasyon ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılanmasına yol açtı. Ekonomiye doğrudan devlet müdahalesi yerini, sürece yönelik düzenleyici politikalara, özel-kamusal işbirliğine ve 'rekabetçi devlet'in piyasa yanlısı politikalarına bıraktı. Hükümetler ve bürokratlar arasında devlet hiyerarşilerini kesen 'hükümetler arası ağlar' genişledi. Her ne kadar bu eğilimler gelişmiş ülkeler düzleminde başlatılmışsa da gelişmekte olan ülke ekonomilerine G7 devletleri ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomi kurumları aracılığıyla hızla aktarılmıştı.

Bütün bu dönüşümle beraber kitlelere ve çıkar gruplarına yönelik siyaset anlayışı da dönüşüme uğramıştır. Yerli işletmelerin çıkarları uluslararası şirketlerin çıkarlarının egemenliği altına girmekle kalmamış aynı zamanda küçük ve orta işletmeler de hem hammadde hem de yedek parça ve temel tüketim maddeleri, deniz aşırı emek gücü ve yatırımcı sermayenin kayıt dışı kaynakları için dış piyasalara, dış kaynaklara ihtiyaç duymaya başlamışlardır. İnsanlar artık uluslararası ekonomik koşulların faizler, tüketici fiyatları, değişen emek piyasaları üzerindeki etkilerinin farkında olarak yeni talepler ve oy verme eğilimleri içine girmiştir. Esas olarak, bugüne kadar siyasi kararlar üzerinde etkili olabilen baskı grupları, sendikalar, üretici gruplar vb, çok daha geniş tabanlı ve çok daha yaygın bir tüketici çıkarları tarafından etkisiz hale getirilmişlerdir. Artık tüketiciler ekonomik küreselleşme ve siyasi liberalleşmenin en önemli etmenlerini oluşturmaya başlamıştır (Cerny, 2009).

Günümüzde uluslararası finans piyasaları, ticaretin genişlemesi ve bağımsızlaşması, uluslararası üretim zincirleri ve uluslararası faaliyet gösteren şirketler 19. ve 20. yüzyıldaki sancılı ulus- devlet kurma süreçleri sonucu oluşturulan ülkeler arasındaki ekonomik sınırları çok daha bulanık hale getirmiştir. Ulusal piyasalar ve ekonomik egemenlik tümüyle bir kurgudan ibarettir artık. İster firma düzeyinde isterse de hükümetler düzeyinde olsun ekonomik fayda bugün yerli firmaların uluslararası firmalar karşısında karlılığı, üretkenliği ve rekabeti artırabilmek için

uluslararası ekonomik koşulları manipüle etme kapasitesi anlamına gelmektedir.

Mekan kaynaklı avantajlar artık tek başına ulus-devletlerin konumuyla (büyük fabrikalar, hammaddeye yakınlık, tüketim piyasalarına ulusal olarak entegre olabilme kapasitesi vb.) belirlenmemektedir. Aksine, konum ekonomileri artan ölçüde gemi sanayi sinerjileri, enformasyon kümeleri vb. mekan ve yerleri içerecek Silikon Vadisi gibi 'dünya kentleri'ni, ulusal ölçekte buldukları mekanlardan dolayı değil uluslararası ekonomiye nasıl eklemledikleri ile ölçülen mekansal avantajlardan dolayı değerli konuma yükseltmiştir. Post-fordizm ve esnek üretim piyasalaşma ve hizmet sektörünün genişlemesiyle beraber küreselleşme ve yerleşmenin iç içe geçmesi anlamına gelen kü-yerleşme denilen süreci açığa çıkarmıştır (Cerny, 2009).

Bugün, mallar, hizmetler, enformasyon hizmetleri, finans sermayesi ve insanlar giderek artan bir hızla ulusal sınırları aşabilmektedir. Bütün bu akış içinde en fazla düzenlemeye tabi tutulan, karmaşık ve çelişkili olanı nüfus hareketlilikleridir.

Sosyal formasyonların, ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göç olgusu söz konusu yapılar üzerinde önemli dönüşümlere yol açan mekansal bir yer değiştirme hareketidir. Göçler esas olarak çağdaş dünyaya özgü bir olgu sayılmazlar. İnsanlık tarihi boyunca eşitsiz biçimde dağılan ekonomik fırsatlardan yararlanma isteği sonucunda ortaya çıkabildiği gibi ekolojik dayatmalar ya da devlet gibi bir toplumsal otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, zorunlu iskanlar ya da savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Kaygalak, 2009). Modern dünyada göç sanayileşmenin bir sonucu olarak işgücünün yeniden dağılımı ve yeniden örgütlenmesi anlamına gelmektedir.

Tekeli, kapitalist toplumda göçün iki farklı mantıksal temele dayandığını belirtir: Birincisi, doğrudan sistemin devamlılığı ile ilgili olan, emeğin

mekansal olarak üretimini daha etkin kılacak bir biçimde dağıtılmasıdır. Çünkü kişinin mekanda yer değiştirmesi, emeğin olduğu kadar sanayinin ve tüketicinin de yer değiştirmesi anlamına gelir. Göç, böylece hem üretimin gerçekleşmesine hem de yeniden örgütlenmesine etkide bulunur. İkincisi ise, göçün, bireylere mekansal yer değiştirmeler yoluyla daha fazla ekonomik fırsatlar yakalama şansını vermesidir (Kaygalak, 2009).

Göçün kentler üzerindeki etkisi daha çok göç ve işçi sınıfı arasındaki ilişki temelinde ele alınır. Bu ilişki dolaysız ve kesindir. Çünkü göçler, kentsel sektörde iş bulma mücadelesi ile başlayan bir 'işçileşme' sürecini de beraberinde getirir.

Bu ilişkinin çözümlenmesi ise 'çifte pazar' ve 'yedek işgücü ordusu' kavramlarını içeren kuramsal bir yaklaşım yoluyla yapılmaktadır. Çifte Pazar yaklaşımı, işgücü pazarının 'formel' ve 'enformel' sektörler olarak ayrışmasından hareket eder. Kentsel işgücü piyasasına ağırlıklı olarak niteliksiz işgücü sunan göçmenler, formel sektörde iş bulamadıklarından hem sermaye gerektiren işlerin çok az olduğu ya da hiç olmadığı hem de iş alanlarının örgütlenmemiş olmasından kaynaklı olarak işe girişte kurumsal engellerin bulunmadığı enformel sektöre yönelmektedir. Yedek işgücü ordusu kavramı 'kapitalist ekonominin çalışan işçilerin pazarlık gücünü zayıflatan bir işgücü potansiyelini devamlı el altında bulundurduğunu' vurgulayan Marksist analize dayandırılır. Bu yaklaşıma göre; göçmenlerin, kullanıma hazır bir işgücü potansiyeli yaratarak işçilerin ücret ve diğer kazanımlar konusundaki pazarlık gücünü azaltıp işçi hareketinin birliğini parçalayıcı bir etki yaptığı kabul edilir (Kaygalak, 2009).

Neoliberal Devlet ve Özelleşen Göç Politikaları

Günümüzde ulus- devlet kendi içinde pek çok sorunla karşılaşmakla birlikte küreselleşme sonucu derinleşen yapısal çelişkilerle her zaman bitmeyen bir proje olarak kalmaya mahkum görünmektedir. Devrimler, ulusal isyanlar, ayrılıkçı hareketler, nüfus

transferleri, sınıf çatışmaları, iç savaşlar gibi pek çok kilit unsur ulus inşa sürecini sekteye uğratar ya da destekler. Ulus devletlerin kuruluşu aynı zamanda ulusal kimlikleri, dış politikaları, giderek artan toplumsal ve ekonomik işleviyle devlet aygıtını da oluşturur.

Avrupa göçü üzerine yazın her ne kadar devlet merkezli olsa ve devleti homojen bir varlık olarak resmetse de esas olarak yirmi yılı aşkın bir süredir Avrupa devletinin doğası göç yönetiminde ayrışmalar yaratarak önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Bu dönüşümün iki önemli sonucu vardır: Birincisi, devlet, göçmen akışının alıkoyma, yasaklama ve denetleme kısmını özel sektör aktörlerine devretmiştir. Belli noktalardaki denetim taşeronu devredilmiştir ve taşıma şirketleri de göçmen akışını yönlendirme işine dahil edilmişler ve bazı durumlarda özel güvenlik şirketleri alıkoyma işlemlerini yürütmeye başlamıştır. Bu bir tür göçmenlerin uzaktan kumanda denetimidir. İkincisi; şirketler devlet-dışı aktörlerle emek göçü politikalarını şekillendirerek göçün yönetimini ortaklaşa yürütmeye başlamışlardır. İtalya'da kota yönetimi işverenlerle danışıklı olarak yürütülürken İngiltere ve Almanya'da özel kuruluşlar göç politikasının tasarlanmasında önemli rol oynarlar. Öyle ki çıkar grupları rekabeti sağlamak ve korumak için kendi taleplerini insan kaynaklarının taleplerine uydururlar. Bu yüzden neoliberal ekonominin göç politikası esneklik ve ekonomik büyümeyi sağlamada önemli olmuştur (Menz, 2009).

Devlet egemenliğinin göçle ilgili yaptırımları göç olgusunu sıfır toplamı bir oyun gibi resmeder; iş dünyasının taleplerini emeğin erişimi için kolaylaştırmaya açarken göç denetiminde özel aktörlerin yer aldığı çok daha karmaşık dinamikleri görmezden gelir. Bütün bu gelişmeler neoliberal burjuva devletinin yapısal dönüşümüyle yakından ilgilidir.

Post-Fordist üretim biçimlerinin ortaya çıkışı, sosyal devletin ortadan kalkması ve makroekonomik politikalarda neoliberalizmin egemenliğini ilan etmesi göç yönetiminde çağdaş devletin doğasını

yeniden biçimlendirmiştir. Maliyetin yer değiştirmesi, suçlanmadan kaçınma ve özel sektör sağlayıcıların ideolojik açıdan tercih edilmesi, bütün bunlar denetim işinin hava, kara ve deniz taşıma şirketlerine devredilmesinde önemli rol oynar. Göçmen denetiminin uzaktan kumanda yapılması finansal yükün kaydırılması avantajına ve aynı zamanda kaza vb. uygunsuz durumlarda üçüncü tarafların suçlanmasına yol açacaktır (Menz, 2009). Devletin neoliberal dönüşümünün temel önermeleri uluslararası sermaye için elverişli yatırım ortamını, sınırlı çeşitlilikte malın ulusal ölçekte tutulmasını, insan sermayesi, altyapı ve yatırıma uygun kamu politikası çevresinin genel bakımını sağlamak olarak sıralanabilir. Bu, neoliberalizmle birlikte çok daha geniş bir kamu hizmetinin taşeronla devredilmesi, özelleştirilmesi ya da bütünüyle ortadan kaldırılması yoluyla gerçekleştirilir. Rekabetçi devlet doğası gereği bir artıktır, esnekliği teşvik eder ve değişen ekonomik küresel iklime neoliberal yanıt stratejileri geliştirir; birtakım makro ekonomik hedefler pahasına enflasyon denetiminde paracı öncelikleri savunur; istihdam ve diğer refah politikaları son derece sınırlıdır ve ekonomik büyümenin ikinci derece etkilerine ve özel girişimciliğe güvenir.

Bugünün uluslararası göç hareketlerini önceki dönemlerden farklılaştıran bir başka olgu da bu hareketlerin kapsamının temel olarak göç veren ve göç alan ülkeler açısından kimlik sınırlarını bulanıklaştırması ve aynı zamanda geniş çaplı mekansal sonuçları ile beraber göçmen profilini de dönüştürmesidir. Geleneksel uluslararası göç hareketleri göç veren ülkeler açısından ekonomik çaresizlik, politik ya da dini uygulamalar ya da nüfus baskısı sonucu, göç alan ülkelerde ise ekonomik durumun iyi olması ya da siyasi ya da dini özgürlükler nedeniyle gerçekleşirdi. Ancak küreselleşme ve neoliberal politikalar geleneksel göç veren ve göç alan ülkeler ayırımı bulanık hale getirmiştir (Hugo, 2006). Ülkedeki ekonomik hızlanma ve nüfus artışının yetersizliği nedeniyle bazı Güney Avrupa ülkelerinde olduğu gibi geleneksel olarak göç veren ülkeler - yeni diasporalar yaratan İsrail örneğinde olduğu üzere- göçmen alan ülkeler konumuna gelmişlerdir. Diğer durumda ise geleneksel olarak

göç alan ülkeler göç veren ülke konumuna gelmişlerdir. Çin ve Hindistan gibi kimi ülkeler ise gelişmekte olan ülkeler olarak hem göç veren hem de göç alan ülke konumuna gelmişlerdir. Ekonomik ve kültürel küreselleşmenin artan hızına karşın ulus devletler bu süreçte hala önemli rol oynamaktadırlar (Li ve Teixeira, 2007).

Rekabetçi devlet, piyasacılığı, ulus toprakları içindeki ekonomik faaliyetleri ulusal ve uluslararası arenada çok daha rekabetçi olabilmek adına destekler. Bu bağlamda insan kaynakları büyük bir sorundur ve göçmenler piyasa dostu ulusal ekonomik büyüme stratejilerinin zorunluluklarına uydukları sürece buyur edilirler. Bu nedenle işe alımların durduğu 1973- 1990 arası döneme göre işveren örgütlerinin özellikle ekonomik göç politikasını tamamen şekillendirmeleri çok daha mümkündür. Öyle ki, neoliberal göçmen alım politikası ekonomik rekabetçiliğe göre ifade edilecektir. Rekabetçi devlet gündeminin bir parçası olarak neoliberal göç politikası piyasa-dostu birikim stratejileri için optimal koşulların sağlanmasına önemli bir katkı olarak kabul edilmiştir (Menz, 2009).

1970'lerin ortalarında birikim rejimini etkileyen belli sorunlar sonucu Batı Avrupa'da çok daha kısıtlayıcı politikalar emek göçü alımının durdurulması ile sona erdi. Ne var ki, yasal erişimin diğer geniş kanalları yerine ailelerin yeniden birleşmesi ve siyasi mülteciliğin artması temel göç kategorilerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Göçe ilişkin insani kategorilerin çoğalması bireylerin ulusal üretim stratejilerine eklenememesine yol açtı. Sonuçta 1980'in ortalarında Batı Avrupa hükümetleri sıkılaştırılmış ekonomik göç kanallarının dışında kendiliğinden yükselen göç akımlarını denetlemek için yeni denetim mekanizmaları arayışına girdiler (Menz, 2009).

Günümüzde Avrupa devletlerinin neoliberalleşmesi hükümet otoriteleriyle sermaye sınıfı arasında çok daha yakın işbirliğine yol açtı. Halihazırda finansman akışından fayda sağlayan para sermayesinden farklı olarak üretici sermaye özellikle göç düzenlemesinin manipülasyonu

yakından ilgilendi, zira emek akışı 1990'ların ortalarına kadar sınırlandırılmıştı. Savaş sonrası dönemde işveren örgütleri sıklıkla Fransa'da olduğu gibi ya doğrudan göç akışının yönetiminde söz sahibi oldular ya da hükümetlerce hoş görüldüler. 1970'lerin başlarında sermaye birikiminin kriziyle beraber artan işsizlik ve şiddetle azalan kar oranları sonucunda Batı Avrupalı işverenler, büyük miktarda yedek işgücünün olduğu bir ortamda fazladan emek göçüne olan ilgilerini yitirdiler. Ancak 1990'larda işverenlerin hem kalifiye hem de emek piyasasının en altındaki "pis, ağır ve tehlikeli" işlerde çalışacak eleman bulmakta güçlük çekmeleriyle beraber bu durum değişmeye başladı.

Bunun üzerine neoliberal devlet kendi taleplerini göç ve ekonomik rekabet arasındaki ilişkiyle meşrulaştırarak geniş ölçüde göç politikalarına dahil etti. İşverenler yıllık göç kotasını belirlemekte öncülük rol almaktan, yönetim organlarında temsile ya da aktif enformal lobiciliğe kadar ekonomik göç akışlarının farklı biçimlerindeki ortak yönetimlerinde yer almaya başladılar (Menz, 2009).

Göçün ücretler üzerindeki etkisinin en önemli göstergesi, yoğun ve hızlı biçimlerde yaşandığı dönemlerde yarattığı yüksek işgücü sunumuyla ücretlerin düşürülmesidir. Bunun yanında göçmenlerin işgücü piyasasında kendilerine ancak, süresiz, güvencesiz işlerde istihdam olanağı bulabildiği durumlarda, göç düşük ücretle çalıştırmanın yaygınlaşmasına da yol açan bir faktör olur. Bu nedenle göç, gerek işgücü piyasasının girişlerinin çoğu durumda ücretleri düşürücü etkiler yaratması gerekse de kentin örgütlü ve kurumsallaşmış sahip olduğu avantajlardan yoksun olması nedeniyle toplumsal sınıflar ve gruplar arasındaki gelir dağılımı adaletsizliğini işçi sınıfı ve onun alt katmanları aleyhinde artıran bir olgudur. Göçün; ayrıca gelir ve olanaklar bakımından işçi sınıfının kendi içinde eşitsiz bir gelir dağılımının ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir (Kaygalak, 2009).

Birtakım Batı Avrupa ülkeleri ile birlikte Kanada ve Japonya'da olduğu gibi bazı gelişmiş ülkeler azalan nüfus oranları ile karşı karşıya kalınca göç

politikalarını nüfus ve ekonomi, politikalarının bütünüyle bir parçası olarak görmeye başladılar. Çok daha geniş nüfusa sahip ABD'de bile nüfus artışının büyük ölçüde göçmen nüfustan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Sözü edilen gelişmiş ülkelerin pek çoğu son yıllarda istenen düzeyde göçmen çekebilme ve ulusal çıkarlarına ters düşüğünü düşündükleri göçmenleri saf dışı bırakmak için birtakım göçmen politikalarını yürürlüğe koymuştur. Yatırım, kalkınma ve teknolojik yeniliklerdeki kısımlı rekabet göz önüne alınırsa kapitalist girişimcileri ve yüksek vasıflı profesyonelleri göçmen olarak almak konusunda küresel bir çabadan da söz edilebilir.

Avrupa Birliği ve Göçmen Politikaları

Aynı şekilde Avrupa Birliği'nin göçmen politikaları büyük ölçüde istihdam politikaları (yetenekli işçi ve iş kıtlığı), neoliberal küresel ekonomide rekabet edebilme anlayışı ve hızla yaşanan Avrupa nüfusu ekseninde belirlenmektedir.

Merkez kapitalist ülkelerin karar alma mekanizmalarına hakim olduğu AB, istihdam stratejisini küresel rekabet sürecinde diğer bölgesel yapılara karşı üstünlük sağlama yaklaşımıyla belirlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Lizbon stratejisi doğrultusunda emek maliyetlerini olabildiğince minimize etmek AB için temel hedef haline gelmektedir. Ancak halen kalıntı düzeyinde de olsa refah devletinin sağladığı güvence ve sosyal olanaklar, AB ülkelerinin ucuz emek gücü sağlamak üzere refah devleti döneminde uyguladığı göç politikalarını yeniden yapılandırılması gereğini ortaya çıkartmaktadır.

AB ülkeleri bir yandan ucuz emek gücü sağlamak üzere göçmenlere ihtiyaç duyarken diğer yandan göçmen işçiler maliyeti yükselten bir unsur olarak görülmekte ve göçmen işçilerin düzgün çalışma standartlarına sahip olmaları ve sosyal haklardan yararlanmaları istenmemektedir. AB komisyonları ve tekil olarak AB ülkeleri, insan hakları açısından da son derece çelişkili olan bu yaklaşımı meşru bir zemine oturtma çabası içerisine girmişlerdir. Günümüzde küresel rekabet içinde ekonomik

büyüme ve refahı sürdürebilmek için AB Komisyonu AB üyesi olmayan ülkelere göç etmek isteyen yüksek vasıflı çalışanlara göç prosedürünü kolaylaştırmak yönünde baskı uygulamaktadır. Bu düşüncenin odağındaysa Afrika ülkeleri yer almaktadır (**Schröder, 2007**).

Günümüzde Avrupa göçmen bölgesi olma konusunda ABD'yi yakalamış durumdadır. Tüm Avrupa devletleri bugün göçmen ülkeleri ağına dahildir. Fransa, Almanya, İngiltere, Benelüks ülkeleri, Avusturya, Belçika, İsveç ve Danimarka 1960'lardan beri göçmen almaktadır. Bu ülkeler 1990'lardan bu yana özellikle artan oranda göçle karşı karşıyadır. Bu ülkelere sadece Almanya'ya göç oranında 1990'lardan bu yana düşüş olmuştur. Bu da büyük ölçüde 1990'ların başında yüksek düzeyde yaşanan göçmen akınının bir sonucu olarak yorumlanmaktadır.

Göstergelerden anlaşılan, Avrupa ülkeleri emek talebini ve nitelikli işgücüne duyduğu ihtiyacı karşılamak üzere göçmen aldığı için bir göç bölgesi olarak Avrupa'nın önemini artıracaktır. Buna karşın Avrupa hükümetleri göç konusunda kararlı adımlar atmaktan da uzaktırlar. Avrupa ülkelerinin göçmen politikaları konusundaki yaklaşımları arasında benzerlikler olmakla birlikte emek göçü, düzensiz göçler, sığınma hakkı vb. konular siyasi arenanın konusu olmaktadır. Göçmenlikle ilgili popülist göçmen akışını kısıtlayıcı politikalar uygulamaları konusunda liberal eğilimli hükümetler dahi baskı altındadır. Aynı zamanda pek çok ülke giderek birden fazla etnik gruba sahip olarak azınlık hakları konusunda da sorunlarla karşılaşacaklardır. Bu eğilimler popülist asimilasyon politikaları ile de çelişecektir. Ulusal ve bölgesel düzeyde hükümetlerin bu gerilimlerle nasıl başa çıkacağı belirsizdir. Bu konuda pek çok senaryo, yaklaşım, yasa önerileri vb. mevcuttur, özellikle de ekonomik açıdan "istenen" ve kuralına uygun programlar aracılığıyla gelen göçmenlerle "istenmeyen" kural dışı göçmenler, sığınma talebinde bulunanlar ve mültecilere yönelik politik yaklaşım farklılıkları dikkate değerdir (**Boswell, 2005**).

Bugün AB ülkeleri, ülke içindeki göçmenleri geri göndermek için bir yandan "mülteci charterları"ni işletirken diğer yandan içeri girişleri önlemek için Frontex gibi kurumların çalışmasını desteklemektedir. AB'nin dış sınırlarının korunması ve gözetiminden sorumlu olan Frontex, savaş uçakları, helikopterleri ve çoğu Afganistan, Irak gibi savaş bölgelerinde deneyim kazanmış olan personeliyle gerçek bir ordudan çok farklı değildir. Frontex'in amacı istenmeyen yabancıların, düzensiz göçmenlerin içeriye girmesini engellemektir. Ne var ki, Frontex'in faaliyetleri Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmenler için son derece trajik sonlara neden olabilmektedir. Frontex yakınlarında Ege denizinde de çalışmaya başlamış, Yunan hükümetinin 2009'dan beri artan göçmen girişini engellemek amacıyla AB'den "insani yardım" talebi üzerine Avrupa sınır ordusu bu bölgeye gönderilmiştir. Burada Frontex'in görevi Afganistan'dan, Irak'tan, İran'dan, Filistin'den kaçan ve Türk- Yunan sınırında sıkışan insanları geri püskürtmektir (**Ersöz, 2010**).

1990'larda önceki düzeylere kıyasla göçmen oranında büyük artış yaşanan ülkeler ise artan refah seviyesi sonucu İrlanda, İtalya ve Portekiz'dir. Ayrıca 1989 sonrası AB'nin doğu sınırında yer alan eski doğu bloğu ülkeleri, refah seviyesi yüksek Batı Avrupa ülkelerine geçişte önemli transit bölgeleri olmuşlardır. Avrupa Birliği'ne yeni katılan Kıbrıs, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya gibi ülkeler ise yakaladıkları ekonomik büyüme ve siyasi istikrar sonucu göçmenler açısından hedef ülke konumuna yükselmişlerdir (**Boswell, 2005**).

Türkiye ise yılda ortalama yüz bin kişinin geçtiği bir transit göç ülkesi konumundadır. İlk büyük sığınma ve mülteci hareketini 1979'da İran'daki rejim değişikliğiyle yaşayan ülkemiz Bulgaristan Türklerine yapılan baskılar, İran- Irak Savaşı, Irak'ın Kuveyt işgali, Körfez Savaşı, Bosna ve Kosova iç savaşlarıyla Saddam rejimi politikaları ve Irak'ın 2003 yılında işgaliyle gelişen sığınma ve mülteci hareketlerine tanık olmuştur. Türkiye'deki sığınmacıların % 45'i Irak, % 24'ü İran, % 18'i Afganistan ve % 7'si Somali ve kalanı da diğer ülkelere gönderilmektedir.

Pek çok alanda olduğu gibi mültecilik söz konusu olunca en fazla zarar gören kesimlerin başında kadınlar geliyor. Çoğu Afganistan veya İranlı olup rejimle ters düştükleri için başka ülkelere gitmek zorunda kalan mülteci kadınlar, yollarda kaçakçılar ve kolluk kuvvetlerinin tecavüzüne uğruyor. Bu "umut yolculuğu" nun geçtiği duraklardan biri olan Van'da halihazırda Afganistan ve İran'dan gelen 470'i 18 yaşından küçük bin 345 kadın mülteci, hayata tutunmaya çalışıyor (Sala, 2010).

Türkiye, Vatikan ve Madagaskar ile birlikte Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne coğrafi sınırlama koyan üç ülkeden biridir. Bu sınırlamayla Avrupa dışından gelenlere 'mülteci statüsü verilmeyeceği resmileştirildiğinden göçmenler üçüncü ülkelere geçiş için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne mültecilik başvurusu yapmadan yakalanınca misafirhanelere kapatılmak suretiyle alıkonuyorlar (Tahaoğlu, 2010).

Neoliberal Dünyada Göçmen Olmanın Sonuçları

Günümüzde yaşanan ekonomik kriz emekçi sınıflarla birlikte göçmenleri de çok daha fazla işsizliğin çaresizliğine, evsizliğe, sağlıksızlığa savurduğundan dünyanın pek çok bölgesinde göçmenler başarılı eylemlilikler sergilemeye başlamışlardır. Sözelimi ABD'deki Latinler önceki nesillere göre geldikleri -anayurtlarıyla çok daha güçlü ilişkiler geliştirmişlerdir. Latin Amerika toplumsal hareketliliği geçen on yılda düzensizleştirme ve özelleştirmelere karşı Kuzey Amerika ve Avrupa'nın örgütlü işçilerine göre çok daha güçlü mücadele yürütmüşlerdir. Küresel Güneyin başarısı kuzeyin emekçileri için model ve esin kaynağı olmuştur. Esas olarak bu tür eleştiriler 'gelişmekte olan ülkelerde'- özellikle Amerika'ya Merkez ve Güney Amerika'dan, Meksika ve Karayipler'den göçmenler ve bu bölgelerden Amerika'ya kriz zamanı geçen göçmenler için- bir sağduyu yaratmıştır (Hayduk, 2009). Küresel serbest piyasa sisteminin kaçınılmaz ya da istenir olduğu varsayımı sorgulanmıştır ve küreselleşmenin korporatist sürümlerinin insanları ve grupları en altta

yer almak için bir biriyle rekabete yöneltmesine yeni gelenler ve işyerlerinden sefalete itilen yerli işçiler tarafından karşı çıkmıştır. Kısacası göçmenler ve yerli işçiler (özellikle de azınlıklar) kendilerini aynı gemide bulmuşlardır. Bazı durumlarda ortak mücadele örgütlemeyi de başarmışlardır.

Bir yanda göçmenler yerlilerle, özellikle emek ve konut piyasalarında düşük ücretli işçiler arasında büyük bir rekabet ve çatışmayla sonuçlanan Afrikalı Amerikalılarla, mücadele içine sokulmuşlar. Bu ise halihazırda bölünmüş işçi sınıfının çok daha parçalanmasına neden olmuştur. Öte yandan yeni göçmenler ABD'nin etnik yapısını hızla değiştirmiş ve kimileri için yapısal bir ırkçılık ve paylarına düşen ekonomik sömürüye yönelen fırsatlar yaratmıştır. (Hayduk, 2009). Günümüzün eşitsizlikleri ve yalpalayan kapitalist sistemde bu gelişmeler radikal bir siyaset için bir açılım sağlayabilir. Bu eğilimler ya fırsata ya da felakete dönüşecektir. Sonuç, göçmenlerin geldikleri yerlerdeki işçi ve emekçilerle kurdukları bağla ilişkili olarak belirlenecektir.

Günümüzde Amerikan politikası yaygın çelişkilerle doludur. ABD neoliberal ticaret politikası (GATT, NAFTA, CAFTA, CAA vb.) arazilerin ticarileşmesini ve insanlık tarihinde kırsal kesimden kentlere ve ülkelere büyük göçmen akınına teşvik eden sermayenin sınırlar arası serbest dolaşımını savunur. Aynı zamanda ABD göçmen politikası, sermayenin düşük ücretli emek ihtiyacına (aşırı sömürülen yedek işgücü ordusu) bağlı olarak yabancı işçi göçünde de kısıtlamalar getirir. Zalimane yasalar hak ve menfaatlerde derhal kısıtlamalara gider ya da bazı zamanlarda göçmenleri reddeder, yasadışı ve vize süresini aşmış olarak gelen göçmenlere suçlu muamelesi yapar. Günümüzde hükümetlerce göçmenlere yapılan baskınlar kitlesel tutuklama ve sınır dışı etmeler yasa dışı giriş yapan göçmen ve ailelerini terörize etmektedir. Bugün göçmenler ABD'de cezaevinde bulunanlar içinde en hızlı büyüyen kesimdir ve göçmenler federal suçlardan yargılananlar arasında da en geniş kesimi oluştururlar (Hayduk, 2009).

Avrupa ülkeleri bir yandan göçü desteklerken, diğer yandan istenmeyen göçü sınır denetimleriyle

engellemeye çalışmaktadır. Son yıllarda göçle ilgili devlet müdahaleleri göçü engellemekten çok göçmenlerin hukuki durumunu etkilemeye yönelik olmuştur. Bu dönemde hem AB ülkelerinin yasalarında yapılan değişiklikler hem de AB'nin izlediği göçmen politikaları sonucu Avrupa'da beş milyon kişi illegal yaşamak zorunda bırakılmıştır (Tekin, 2007).

11 Eylül sonrası tutuklanan göçmen sayısında artış olmuştur. Terörizm tehdidi ABD'de göçmen politikasını yeniden şekillendirmiş ve göçmenler potansiyel suçlu olarak görülmeye başlamıştır. İkinci olarak anayasal haklar ABD vatandaşlarına uygulandığı biçimiyle göçmenlere uygulanmamıştır ve göçmenler için "çok az koruma usulleri" mevcuttur. Oysa ABD'de yasa dışı bulunmak bir suç eylemi değildir, yalnızca medeni hukukun ihhalidir.

İnsan Hakları Örgütü raporlarına göre Yunanistan yasa dışı giriş yapan göçmenleri yakaladığında yasal işlem yapmadan gözaltında tutuyor ve gizlice Meriç nehri ya da Ege Denizi üzerinden Türkiye'ye geri yolluyor. Birçok göçmen bu iki ülke arasında gidip gelirken hayatını kaybediyor. 1988 yılından bu yana Ege Denizini aşmaya çalışan 1074, Yunanistan dağlarından geçmeye çalışan 112 kişi hipotermiden, 92 kişi mayınlardan, 33 kişi ise sınır polislerinin kurşunlarıyla hayatını yitirmiştir (Tahaoglu, 2010). Bu konudaki son gelişme ise Yunanistan'ın göçmenlerin girişini önlemek üzere Türkiye sınırına yaklaşık 13 kilometrelik bir tel örgüden duvar inşa etmeyi planlaması olmuştur.

Aynı şekilde Almanya örneğinde de medyada son yıllarda artan oranda yabancı gençler suç bağlamında ele alınmaktadır. Yabancılar, toplum düzenini bozan örgütlü suç çetelerini kuranlardır. Örgütlü suç için kullanılan mafya kavramı Rus Mafyası, Türk Mafyası gibi artık hep bir etnik tanımlamayla kullanılmaktadır. Sığınmacılar toplumda asalak olarak yaşamak için gelenler olarak tanımlanmaktadır. 11 Eylül'den bu yana Avrupa'da da kontrol sistemi Müslümanları hedeflemektedir (Tekin, 2007).

Göçmenlerin eşitlik taleplerine kalıcı olarak farklı haklar verilmesine haklılık kazandırmak ve bu eşitsizliğin toplumda meşruiyetini sağlamak için farklılıklar ve etnisite üzerine kurulu söylem stratejik olarak kullanılmaktadır. Etnisitenin yanı sıra ötekinin tanımlanmasında 11 Eylül'den bu yana din ve inanış da artarak ön plana çıkarılmaktadır. Bu strateji toplum üyelerinin toplumun olanaklarından eşit olarak yararlanmamasının ve bu yolla oluşan, iktidarın ve eşitsiz toplumsal statülerin meşrulaştırılmasında bir araç olmaktadır (Tekin, 2007).

SONUÇ YERİNE

Savaşlar, çevresel felaketler, yoksulluk ve kıtlıkla birlikte neoliberalizm milyonlarca işçi ve küçük köylünün yerinden edilmesine neden olmuştur. Neoliberal devletin göç politikalarına göre "faydalı insan kaynakları" oldukları ve istenmeyen girişlere karşı bariyerler inşa edildiği sürece göçmenlere kapılar açıktır. Avrupa'da devletin yapısal dönüşümü özel sermayenin geniş ölçüde katılımına yol açmıştır. Bu, göç denetimi ve yürütmesinin özel kuruluşlar eliyle yapılması anlamına gelmekle beraber ekonomik göç politikası konusunda işverenler ve yasa yapıcılar arasındaki çok daha yakın bir işbirliğinden söz etmek gerekiyor. Devlet belli denetim işlevlerini özel sektöre devretmiştir ve bu şekilde aynı zamanda da işletmelere girdi sağlamaktadır.

Dünya emekçilerinin toplumsal ve ekonomik gelişimi pahasına şirket karlarını artırmayı amaçlayan küresel ekonomi politikalarında değişim olmadığı sürece herhangi bir göçmen reformu yoksul ve yerinden edilmiş insanların zengin ülkelere göçünü engellemeyecektir. Gelişmiş kapitalist ülkeler az gelişmiş ülkelere göçmen kabul etmekle kalmayıp, yerlilerin hak ve çıkarlarını koruma politikası ve göçmen politikaları bağlamında da bu göç politikasını teşvik etmektedirler. Çünkü her türlü üretim faktörü arzındaki artış aynı üretim faktörünün ortalama maliyetini ve dolayısıyla da üretim maliyetini azaltacaktır. Emek arzındaki artış sermayeye olan dönüşü de artıracaktır. Göçmen sayısındaki artış gayri safi milli hasıladaki artışa rağmen kimi sektörlerdeki yerli işçilerin ücretlerinde

azalmaya neden olacaktır. Marx, göçü hem var olabilmek için yer değiştirme baskısı altında 'artık nüfus' oluşturma, hem de bu nüfusun sermaye tarafından karlılığı artırmak için kullanılması olarak yorumlamıştır (Hayduk, 2009). Marx İrlanda'da patates kıtlığı sonucu yaşanan göçün hem toprak sahipleri hem de büyük girişimciler tarafından desteklendiğini söylemiştir.

Sonuçta göç politikaları, makroekonomik insan kaynakları planlamasının sermaye dostu değerlendirmelerinden beslenmektedir. Dolayısıyla göç, neoliberal devletin sürdürülmesiyle ilgili çok daha genel bir yapının bir parçası olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Boswell, C. (2005). "Migration in Europe", Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration için Hazırlanan Rapor.

Cerny (2009). "Neoliberalism and Place: Deconstructing and Reconstructing Borders" içinde The Disoriented State: Shifts in Governmentality, Territoriality and Governance, Springer Science+Business Media.

Ersöz, E. (2010). "Bu Dünyada Yerleri Yok, Günleri Var". Bianet, 18 Aralık 2010. www.bianet.org. Erişim tarihi: 04.01.2010.

Hayduk, R. (2009). "Radical Responses to Neoliberalism: Immigrant Rights in the Global Era". *Dialect Anthropol*, 33: 157- 173.

Hugo, G. (2006). "Immigration Responses to Global Change in Asia: A Review". *Geographical Research*, 44, 155- 172.

İçduygu, A. (2007). "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları". TÜSİAD Basın Bülteni, 16 Ocak 2007.

Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot Yayınları.

Li, T. (2007). Introduction: Immigrants and Transnational Experiences in World Cities, *GeoJournal*. 68, 93- 102.

Menz, G. (2009). "The Neoliberalized State and Migration Control: The Rise of Private Actors in the Enforcement and Design of Migration Policy", *Debatte*, 17: 3, Aralık 2009.

Sala, N. (2010), "Umut Yolculukları Cehennemeye Dönüşüyor". *Günlük Gazetesi*. 23. 12. 2010

Schröder, D. (2007). "İsteksiz Açılan Kapılar". www.qantara.de.

Tahaoğlu, Ç. (2010). "Türkiye'de Göçmen Görünmez Olmak Zorunda". *Bianet*, www.bianet.org. 15 Kasım 2010. Erişim tarihi: 04.01.2010.